

Жорнокуй Юрій Михайлович

*доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,*

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-9669-6062

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Наукова робота присвячена дослідженню проблемних аспектів стимулювання розвитку дослідницької інфраструктури в Україні. На підставі аналізу чинного законодавства зроблено висновок про існування низки невіршених питань, які стосуються наголосу в державних програмах на державне фінансування відповідної інфраструктури без стимулів до залучення приватних інвестицій, а також відсутності чіткості в забезпеченні охорони немайнових та майнових прав інтелектуальної власності за умови укладення договору про спільну діяльність.

Ключові слова: дослідницька інфраструктура, інтелектуальна власність, інвестиція, інвестиційна діяльність.

Zhornokui Yurii

Doctor in Law, Professor, senior scientific employee of Scientific and Research

Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development

of the NALS of Ukraine, head of Civil Law and Procedure Department

of Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0001-9669-6062

AREAS OF CONCERN FOR PROMOTING RESEARCH INFRASTRUCTURE'S DEVELOPMENT IN UKRAINE

The scientific paper is focused on studying areas of concern for promoting research infrastructure's development in Ukraine. On the basis of the analysis of the current legislation it has

been concluded that there is a number of unresolved issues related to the emphasis in state programs on public funding of the relevant infrastructure without incentives to attract private investments, as well as the lack of clarity in guaranteeing the protection of non-property and ownership rights of intellectual property in terms of concluding joint operation agreement.

Key words: research infrastructure, intellectual property, investment, investment activity.

Інвестиційна діяльність є багатоаспектною, вона може включати конструювання, моделювання та надання різних фінансових послуг та інструментів, що забезпечуватимуть досягнення бажаного результату. Для забезпечення цієї мети останніми роками було розширено асортимент інвестиційних продуктів, значна частина елементів яких гарно зарекомендувала себе в економічних та інвестиційних відносинах. Сучасні інвестиційні та пов'язані з ними ринки неможливо уявити без похідних і структурованих інвестиційних продуктів, що активно використовуються в процесі реалізації інвестиційних проектів.

Інвестиційний проект – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку національної економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється суб'єктами інвестиційної діяльності з використанням цінностей відповідно до положень Закону України «Про інвестиційну діяльність». Саме за допомогою реалізації інвестиційних проектів останнім часом активно розвивається наука та техніка. Однак неможливо уявити достатній та якісний їх розвиток без ефективних та доступних дослідницьких інфраструктур, що мають бути тісно між собою пов'язаними та інтегровані у світове наукове середовище.

Чинне законодавство виходить з того, що дослідницька інфраструктура – сукупність засобів, ресурсів та пов'язаних з ними послуг, які використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні, що охоплює найважливіші об'єкти наукового устаткування та обладнання або набори приладів, ресурси, що базуються на знаннях (колекції, архіви,

депозитарії або банки даних наукової інформації), інфраструктуру, засновану на технології комунікацій (грід, комп'ютери, програмне забезпечення і мережевий зв'язок), та інші структури унікального характеру (ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

В ЄС під дослідницькою інфраструктурою розуміють обладнання, ресурси та пов'язані послуги, що використовуються науковою спільнотою для проведення досліджень на високому рівні у відповідних сферах (термін поширюється інтелектуальні ресурси). Новостворена інфраструктура має відповідати ряду вимог, зокрема таким, як її необхідність для реалізації європейських дослідницьких програм і проектів співтовариства, сприяння зміцненню Європейського дослідницького простору [1].

Дослідницька інфраструктура охоплює основне наукове обладнання або переліки інструментів; ресурси, засновані на знаннях, такі як зібрання, архіви чи структури для наукової інформації; ресурси забезпечення інфраструктур, заснованих на сучасних інформаційних та комунікаційних технологіях, таких як Grid, обчислювальна техніка, програмне забезпечення та зв'язок, або будь-який інший об'єкт виняткового характеру, необхідний для досягнення досконалості у наукових дослідженнях. Такі інфраструктури можуть бути «одномісними» або «розподіленими» (організована мережа ресурсів) [2, с. 27]. Крім загальної інфраструктури, що обслуговує весь простір ринкових відносин, існують ще спеціалізовані, які забезпечують ефективне функціонування окремих ринків (товарного, фінансового та ринку праці).

Дослідницька інфраструктура ринку містить наукові інститути з вивчення ринкових проблем, інформаційно-консультативні фірми, аудиторські організації, спеціальні навчальні заклади. Дослідницькі інфраструктури можуть бути локально розташованими, віртуальними або розподіленими (організована мережа ресурсів), державними або приватними, а також можуть входити до міжнародних мереж.

Відповідно до Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, затвердженої

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 322-р для розв'язання проблеми незадовільного стану дослідницької інфраструктури, що унеможливорює розвиток сфер наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, можливі два варіанти. Перший варіант передбачає, в т. ч. реалізацію положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо визначення організаційно-правових форм дослідницьких інфраструктур, принципів функціонування та організаційних засад створення та функціонування системи дослідницьких інфраструктур.

Другий варіант полягає у розв'язанні проблеми програмно-цільовим методом, що передбачає здійснення комплексу заходів щодо відновлення та розбудови системи дослідницьких інфраструктур, удосконалення правового, організаційного та фінансового забезпечення, вироблення механізму консолідації зусиль центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук, національних галузевих академій наук та міжнародних організацій, що надають міжнародну технічну допомогу для відновлення та розбудови системи дослідницьких інфраструктур України. В Концепції зазначено, що другий варіант є оптимальним, дає змогу розподіляти обмежені бюджетні кошти в рамках обраних пріоритетів та з можливістю відкритого доступу до наукового обладнання за умови його ефективного використання в інтересах більшості науковців. Виокремлення важливих систем дослідницьких інфраструктур та концентрація ресурсів для їх розвитку надасть можливість отримати суттєвий і видимий ефект протягом 5 років.

Втім, слід погодитися з думкою про те, що суттєве підвищення рівня державного фінансування дослідницьких інфраструктур потребує значного збільшення державних видатків, а тому цей варіант вирішення фінансових проблем виглядає маловірогідним. У зв'язку з цим доречно розглядати інші шляхи залучення коштів, зокрема підвищення інвестиційної привабливості, залучення допомоги в рамках міжнародних проектів, вирішення окремих регуляторних проблем, що заважають дослідницьким інфраструктурам ефективно розпоряджатися своїм капіталом. ... Відповідно дослідницьким

інфраструктурам необхідно збільшувати видимість своєї діяльності та комерціалізацію своїх результатів [3, с. 33, 36].

Саме комерційні засади, на сучасному етапі розвитку інвестиційної та науково-дослідної діяльності, мають бути пріоритетними. Це пов'язано із заінтересованістю як вітчизняних, так й іноземних інвесторів у реалізації інвестиційних проектів, у т. ч. й за участі вітчизняних суб'єктів науково-технічної діяльності. Такі дослідницькі інфраструктури можуть створюватися кількома науковими установами та/або закладами вищої освіти як договірні об'єднання з метою оптимального використання обмежених ресурсів. Всі умови до використання наукового обладнання, розпорядження фінансовими активами та ведення обліку результатів спільної діяльності визначатимуться договором про спільну діяльність.

Як звертається увага, оскільки державна цільова програма розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні розрахована до 2026 року, то у ній доцільно зазначити ті основні базові компоненти, що стосуються розвитку українських дослідницьких інфраструктур, зокрема, оновлений перелік пріоритетів, який започаткований у очікуваному законі України «Про основні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні». Вибір пріоритетів та системних підходів для розвитку дослідницьких інфраструктур має бути ефективним хоча б тому, що *існує розподіл обмежених бюджетних коштів*, що відбувається в рамках обраних пріоритетів. Відповідно, фактори, що заважають повноцінному розвитку державної дослідницької інфраструктури України, були визначені у вищезазначеній Концепції та можуть бути умовно розподілені на дві групи перешкод: фінансові та регуляторні [3, с. 17–18, 32].

Щодо фінансових факторів слід зауважити, що, оскільки виходячи з положень ст. 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності в Україні здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів установ, організацій та підприємств, вітчизняних та іноземних замовників

робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом, то реальна побудова багатьох заходів модернізації та функціонування дослідницьких інфраструктур потребує значних коштів. У зв'язку з недосконалістю нормативно-правової бази необхідно передбачити фінансування державних ключових лабораторій за державною цільовою програмою так, щоб були відображені основні чинники процедури надання міжнародної технічної допомоги [4, с. 18].

Проте не лише фінансові аспекти є проблемними при реалізації положень вказаної Концепції. Не вирішеними залишаються питання організаційно-правових форм таких структур, адже вказівка на укладення договору про спільну діяльність не вирішує значного комплексу проблем. Однією з таких проблем є належність прав (майнових та немайнових) на створені об'єкти права інтелектуальної власності. Хоча, як зазначається, в останні десятиліття було досягнуто значного прогресу у створенні єдиного ринку інтелектуальної власності, що дало багато переваг для економіки різних країн. Доступ до безлічі інструментів для впровадження інноваційних рішень, проте все ще існує багато прогалин та недоліків у тому, як суб'єкти господарювання захищають свої нематеріальні активи [5, с. 58–59]. Вказівка ж у ч. 2 ст. 64 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» на те, що передача майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету, та виплата винагороди творцям за використання зазначених об'єктів здійснюються у порядку, встановленому Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» щодо передачі прав на технології, створені за бюджетні кошти, та виплати винагороди авторам технологій та (або) їх складових, не вирішує всіх питань, пов'язаних з переходом прав інтелектуальної власності, в рамках договору про спільну діяльність.

Загалом же слід звернути увагу, що Концепція Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року є «однобокою», оскільки стосується врегулювання недостатності фінансування програмно-цільовим методом, що передбачає здійснення

комплексу заходів щодо відновлення та розбудови системи дослідницьких інфраструктур, удосконалення правового, організаційного та фінансового забезпечення, вироблення механізму консолідації зусиль центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук, національних галузевих академій наук та міжнародних організацій, що надають міжнародну технічну допомогу для відновлення та розбудови системи дослідницьких інфраструктур України. У той же час не береться до уваги співпраця органів державної влади та місцевого самоврядування з приватними інвесторами, шляхом створення інноваційних структур (наприклад, венчурних фондів, тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Регламент ради (ЄС) № 723/2009 від 25 червня 2009 року про правові рамки співтовариства для консорціуму європейської дослідницької інфраструктури (КЄДІ/ERIC). Реферативний огляд європейського права. Вип. 14. Київ, 2009. С. 45.

2. Внукова Н. М. Економіко-правове регулювання розвитку дослідницької інфраструктури. *Інноваційний процес в умовах глобальних викликів*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 6: за матеріалами круглого столу (м. Харків, 5 жовтня 2021 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 25–30.

3. Глібко С. В., Мамаєв І. О. Забезпечення ефективності та доступності дослідницької інфраструктури в Україні. *Інноваційний процес в умовах глобальних викликів*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 6: за матеріалами круглого столу (м. Харків, 5 жовтня 2021 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 30–39.

4. Глібко С. В., Розгон О. В., Подрез-Ряполова І. В. Щодо обговорення проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року». *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 4 за матеріалами круглого столу (м. Харків, 21 травня 2021 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 6–18.

5. Єфремова К. В. Правові виклики Індустрії 4.0. *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 4 за матеріалами круглого столу (м. Харків, 21 травня 2021 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 55–61.

REFERENCES

1. Rehlament rady (IeS) № 723/2009 vid 25 chervnia 2009 roku pro pravovi ramky spivtovarystva dlia konsortsiumu yevropeiskoi doslidnytskoi infrastruktury (KIEDI/ERIC). (2009). Referatyvnyi ohliad yevropeiskoho prava. Issue 14, Kyiv, 45 [in Ukrainian]
2. Vnukova N. M. (2021). Ekonomiko-pravove rehuliuвання rozvytku doslidnytskoi infrastruktury. *Innovatsiinyi protses v umovakh hlobalnykh vyklykiv: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy. Vyp. 6: za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 5 zhovtnia 2021 r.) - Collection of scientific works of the Research Institute of of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS of Ukraine. Issue 6: Innovation process in the context of global challenges: based on the materials of the round table, Kharkiv : NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 25–30* [in Ukrainian]
3. Hlibko S. V., Mamaiev I. O. (2021). Zabezpechennia efektyvnosti ta dostupnosti doslidnytskoi infrastruktury v Ukraini. *Zbirnyk naukovykh prats NDI PZIR NAPrN Ukrainy. Vyp. 6: Innovatsiinyi protses v umovakh hlobalnykh vyklykiv : za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 5 zhovtnia 2021 roku) - Collection of scientific works of the Research Institute of of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS of Ukraine. Issue 6: Innovation process in the context of global challenges: based on the materials of the round table, Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 30-38. Elektronne naukove vydannia. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_05.10.21/Conf_05.10.21_5.pdf* [in Ukrainian].
4. Hlibko S. V., Rozghon O. V., Podrez-Riapolova I. V. (2021). Shchodo obhovorennia proiektu postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku doslidnytskykh infrastruktur v Ukraini na period do 2026 roku». *Aktualni problemy hospodarskoi diialnosti v umovakh rozbudovy ekonomiky Industrii 4.0: zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 4 za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 21 travnia 2021 roku) - Actual problems of economic activity in the conditions of economic development of Industry 4.0: collection of scientific works of the Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS of Ukraine № 4, Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 6-18* [in Ukrainian]
5. Yefremova K. V. (2021). Pravovi vyklyky industrii 4.0. *Aktualni problemy hospodarskoi diialnosti v umovakh rozbudovy ekonomiky Industrii 4.0 : zb. nauk. pr. NDI PZIR NAPrN Ukrainy № 4 za materialamy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 21 travnia 2021 r.) - Actual problems of economic activity in the conditions of economic development of Industry 4.0: collection of scientific works of the Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS of Ukraine № 4, Kharkiv : NDI PZIR NAPrN Ukrainy, 55–61* [in Ukrainian]